

EDICIJA SAVREMENICE

1. Kraljica Natalija Obrenović – RUŽA I TRNJE
2. Jelena J. Dimitrijević – SEDAM MORA I TRI OKEANA
3. Milutin A. Popović – ZATVORENICE
4. NOVE LJUBAVI: Milica Janković – PLAVA GOSPOĐA/
Julka Hlapec Đorđević – JEDNO DOPISIVANJE
5. Jelena J. Dimitrijević – NOVI SVET ili U AMERICI
GODINU DANA
6. Isidora Sekulić – ĐAKON BOGORODIČINE CRKVE

ISIDORA SEKULIĆ · MILICA JANKOVIĆ
· JELENA J. DIMITRIJEVIĆ · MILICA VULOVIĆ
· DESANKA MAKSIMOVIĆ · ANĐELIJA LAZAREVIĆ
· DANICA MARKOVIĆ · JELA SPIRIDONOVIĆ SAVIĆ
· SELENA DUKIĆ · SMILJA ĐAKOVIĆ · MILKA ŽICINA
· FRIDA FILIPOVIĆ · NADEŽDA ILIĆ TUTUNOVIĆ

NEMIRI IZMEĐU ČETIRI ZIDA

Izbor pripovedaka srpskih književnica
prve polovine XX veka

Priredila
Žarka Svirčev

■ Laguna ■

Knjiga 7

Copyright © ovog izdanja 2021, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

NEMIRI IZMEĐU
ČETIRI ZIDA

Sadržaj

Žarka Svirčev: *Junakinje naših dana* 9

Isidora Sekulić

KRUG 31

ČEŽNJA 40

Milica Janković

BOLNIČARKA 49

RAT 94

ČARAPE 109

Jelena J. Dimitrijević

AMERIKANKA 119

Milica Vulović

NEMIR IZMEĐU ČETIRI ZIDA 145

Desanka Maksimović

LUDILO SRCA 163

Anđelija Lazarević

ANETA 181

Danica Marković

DOZIV NEČASTIVOG195

Jela Spiridonović Savić

GOSPOĐICA GEORGINA209

Selena Dukić

JA KAO KĆI229

Smilja Đaković

UJAK AKSENTIJE239

Milka Žicina

ZA SEDAM HILJADA265

PODSVOJČE270

JEDNO POPODNE276

SA ULICE281

Frida Filipović

KONFETI287

BRILJANTI294

RASPUŠTENICE301

LJUBAV – MRŽNJA307

Nadežda Ilić Tutunović

PERIFERSKA PRIČA317

NEPOTREBAN332

JELENINO BADNJE VEČE337

TAJNA350

O autorkama367

ISIDORA SEKULIĆ

Krug

Gospodin profesor uzima šestar, s nekim naročitim uživanjem ga raskreči, zavrne klin što čvršće može da nijedna tačka ne mrdne i ne utekne, zabode šiljak u tablu, i škripi, škripi, škripi, a za šestarom ostaje ispupčeni, naduveni, dosadni trag linije koja jedva čeka sama u sebe da utrči, i sama u svoj početak da se sjuri.

A meni neprijatno, osećam kako se malo moje čelo mršti. Izgubiću onu sitnu belu tačkicu koja je bila prva i počela nešto novo, i početak i svršetak biće jedno, biće sve ravno i isto i jednako, prazno i spolja i iznutra.

Lakše bi mi bilo kad bi klin razvalio rupu u drvetu table i sklizao malo naniže, i kad bi kreda odjedared obišla malu početnu tačkicu i počela oko nje da piše veselu spiralu.

Gospodin profesor bi se tada ljutio, brisao i udešavao, ali bi na liniji ipak ostajale neke zadeljalosti i istanjenosti, koje bi prkosno štrčale na glupo uparađenoj najpokornijoj pravilnosti, i pokazivale jasne znake otimanja, oslobođenja i bekstva.

Kasnije, isti taj profesor pričao nam je o duhu i slobodi i progresu čoveka koji kopa i prevrće duboko u zemlji, i leti i vlada visoko nad zemljom.

Zaboravio je samo da kaže da taj divni čovek, i u dubini i u visini, udara glavom i razbija se o periferiju onog središta kome je rob, i koje ga vuče i u granicama svojim drži. Toliko i toliko nad zemljom, i toliko i toliko pod zemljom, i ni koraka dalje. Na samoj ivici, čovek mora da skrsti ruke i da umre, i nikada, nikada ne može onamo kud ga duša i želja i oči vuku.

Ležala sam jedared teško bolesna, u vatri i zanosu groznice. Priviđalo mi se da nema ni tavanice ni krova, i da iz velike visine, brzo, i okrećući se oko svoje osovine, pada neka grdna svetla metalna lopta. Odjedared se zaustavila, zaglavila, zastala, lebdeći u vazduhu. Zatim, u pravcu jednog meridijana, načinila se uska pukotina, a mene nešto podiglo, i, kao da sam perce, utisnulo me kroz usku pukotinu u loptu, i lopta se opet zatvorila.

Kako se zatvorila, da li se stopila, sklopila ili skopčala, ne znam, kao što, pored sve pažnje i straha, nisam ni to mogla da vidim i da zapamtim na kome su se mestu sjedinile ivice otvora.

Isto kao i onaj krug na školskoj tabli. Ni početka ni svršetka, ni ulaska ni izlaska. Sami od sebe se privlače, mešaju, sjedinjuju i slažu apsolutno isti molekuli, apsolutno istog smisla, na apsolutno istim mestima, pod gvozdenom voljom centra koji ih drži.

A unutra, u lopti, bilo je užasno. Okrugla šupljina bez ijednog ukrštaja, bez ijednog ugla, bez ijedne isturene tačke na kojoj bi misao stala ili se pogled zadržao.

Na sredini, neutvrđena i neobešena, gori neka jaka svetlost, i svaki komadić unutrašnje površine loptine osvetljen je potpuno, jednako, bleštavo, otužno, bez nijansa sjaja, bez senčice, bez crtice polusena ili mraka.

A po zidovima gmižu, klize, padaju, i opet se puzaju i pen-traju gomile uzverениh, izmučenih, očajnih ljudskih prilika, u dugim bolesničkim košuljama kao i ja.

Oči im umorne, zakrvavljene, neispavane, udovi mršavi i suvi, i neprirodno sklešteni kao da jednako četvoronoške puze. Prsti na rukama i nogama bogaljasto zgrčeni, i drhte od umora

i nervne iznemoglosti i besa jer na glatkom metalu nigde ne mogu da se ukopaju i telo da održe.

Nigde ne mogu da zagrebu, da raskinu, da iščupaju, da razriju, da probiju, da prokopaju ili proderu zid lopte, i da se barem jedan od njih oslobodi strašnog robovanja u okrugloj šupljini.

Stale su oči i pene se usta tim jadnicima u okrugloj tamnici, koja je, zbog ludački dosadnih jednolikih udaljenja i pravaca, tesna kao orahova ljuska i prazna kao mehur vode.

A svaki od njih ima sećanje i svest da izvan lopte postoji prostor, beskrajn i bezmeran, pun dugih vijugavih puteva, pun uglova, gde se sukobljavaju pravci i težnje, tonovi i osvetljenja, pun savijutaka, gde se lome vetrovi i uvek ima zime, šušnja i treska.

Svaki ima bolno osećanje da je izvan lopte beskraj i sloboda. Ali ne beskraj krivih linija koje same u sebe poniru, i samo zato nemaju kraja što progutaju i prožderu svoj početak, nego onaj nesagledljivi, neslutljivi beskraj sa nedokučivim odmetnicima-pravcima i odbeglicama-tačkama, sa jednom jezovitom slutnjom o daljno dalekim stanicama, iza kojih se nastavlja beskraj, beskraj, beskraj, i u njemu puno skrivenih tajni, tajni u tajnama, događaja u događajima, bića u bićima i klica u klicama.

A u metalnoj kugli je bio užas i očajanje. Dahtanje, znoj i ludački napor izgubljenih ljudi. Svugde krov, svugde patos, svugde oblina koja plaši, svugde glatko i ravno, nema kutića, nema tačke na koju ne zija ona žiža iz sredine, i ne možeš se sakriti, ne možeš pobeći, ne možeš se strmoglaviti jer je svud carstvo istog i jednakog udaljenja.

I svugde izbečeno blešte svetla mesta metala, i niko ne može dalje da ode od drugoga, i koga god pogledaš isto je što i ti, i u toj je pomisli užas, očaj i ludilo. I onaj sleva, i onaj zdesna, i onaj koji ti pod nogama gmiže i zubima škripi, i onaj koji se sav unakažen od straha i moka od znoja popeo nad tvoju glavu, svi bez razlike, svi su apsolutno isto, na istom mestu, na jednakom razmaku od centra koji drži, vuče, vlada...

Ozdravila sam i taj bezumni san je prošao. Ostala je samo misao o tome kako je i zašto je ideja kruga izvučena iz sivoga haosa, i ostalo je bolno uverenje da nigde u prirodi, i nigde u životu čoveka nema mnogo više slobode nego u onom strašnom priviđenju grozničavog bolesnika.

Mrzim obožavanje središta, i strah me je od robovanja njemu.

I zato želim da dođe neki strašan prevrat, i u tom prevratu da se satre instinkt i ideja kruga, i kao posledica toga da se rastvore i raspadnu oblici i mogućnosti kruga. Da mi je da se iskoreni to blesasto vraćanje u sebe, i da ne bude kruga ni dokle oko dopire, ni dokle samo sećanje i fantazija dopiru.

Da mi je da u jednom istom trenutku dočepam i rukama i zubima zaustavim sve što u krugu živi i što se u krugu vrti, i dotle da zadržim kruženje i oprčavanje dok se ne izgubi sva glupa tradicija vrtoglavice oko središta, i sva glupa memorija o istom i jednakom udaljenju.

I tada, uz radosni vrisak, da pustim da se slobodno raspršte, i kao tuđinci jedno mimo drugo razlete oslobođene tačke bivših i pokojnih sfera.

Da mi je da dignem sve vetrove i bure, i da ih naučim kako će razjuriti i razduvati one dosadno uparađene harmonične tačke, kojima je, kao klincima, prikovano sve što bi inače po beskrajnu vijugalo, što bi uvek nedostižno bilo, što bi uvek zbogom govorilo.

Tuga mi je zbog te jedne ili zbog nekoliko tačaka koje večnost i beskrajnost skraćuju, koje, u domašaju ravnih naših mozгова, sapinju i sputavaju odnošaje fluida i atoma. Ono što po nedostižnosti i po tajanstvenosti izgleda da je najbliže božanstvu, i što bi, kao i božanstvo, trebalo uvek sebe da daje, i uvek da je celo, to je stegnuto u krugove i lopte koje jedna jedina izgubljena i pomerena tačka dovodi do ništavnosti i rasula.

Dođe mi želja da se opet razbolim, ili da poludim, i da bar u groznici ili u ludilu proživim i prosanjam fantaziju da su iz krvi i srži svetova i atmosfera nestali mrtvi čvorovi centruma i

žiža. Čvorovi koji se ne dadu ni ubiti, ni zapaliti, ni progoniti, i zbog kojih nema slobode u prirodi, pa je zato nema ni u društvu ni u pojedincu.

Nema slobode jer su ta središta i harmonične tačke nevaljala mesta vaseljene. Te tačke lažu i varaju da je kretanje ono što je u stvari idiotsko stajanje, i da je razviće ono što je samo tromo i tupo vraćanje i ponavljanje.

A svugde je poslušno vraćanje i ropsko ponavljanje, svugde određuje i pobeđuje centrum.

Bacite kamen u more, i stanite za trenut-dva. Kamen će kroz guste uljane slojeve crne vode naglo tonuti. Taj kamen, koji je samo minut pre toga milovala vaša ruka i grejala vaša krv, sišao je onamo kuda vi ne možete sići, i našao je mesta u svetu koji vaša čula ne opažaju i vaše srce ne može voleti.

I mesto kakvog simbola, punog slutnje i čežnje, na površini morskoj javilo se nekoliko koncentričnih krugova, i nestalo ih je odmah pošto je kroz njihovo središte prošao suncem ugrejani šljunak koji sunce više ogrejati neće.

Udarite rukom o staklo, prsnuće zraci oko jedne tačke. Probijte metkom glavu, mozak će šiknuti u krugu oko rane. Zabodite nož u žilu, mlazevi krvi će u jednakim razmacima poneti život u smrt. Pogledajte, kroz mikroskop, ćelije organa, videćete da se sav život u krugovima i u loptama slaže i razlaže.

Svugde je krug, i svugde određuje i pobeđuje centrum.

Zapregnite svu volju i sve dobre i zle sile u centrifugu, uzaludna će biti svaka revolucija, i na kraju krajeva će opet doći vlast stalne tačke i jednakog udaljenja.

Krug je odvratni simbol ropstva i komike. Biti krug i biti u krugu znači biti banalan i smešan, biti uvek kod kuće i biti uvek pri sebi.

I koliko god genijalan i estetičan bio duh zakona kad je hteo da svetovi i stvorenja i ideje budu krivine i konkave, toliko je isto degenerisan i vulgarisan bio taj duh kad je stezao slobodne i ćudljive krivulje u završenosti koje se u sebe vraćaju.

Još nema zakona o slobodi, još nema života i službe bez ropstva.

Poniženo mi se čini nebo, sa tim filistarski odmerenim putanjama, sa učtivim i buržoaskim sklanjanjem s puta, i sa strahom i izbegavanjem vatre, boja, sudara i katastrofa.

Jupiter, Saturn i zvezdani sistemi! Lopte, lopte, lopte!... Uniforma i respekt od ekliptike!

Okrugli trabanti, okrugli prsteni, trčanje po okruglom putu, igranje u okruglom kolu, i sve što vide i što sretaju, sve je krug, krug, krug, i svugde čuče one crne tačke od kojih se ne može udaljiti ni uteći.

Sve što je materija krug je, i sve što nije materija krug je. Bog je krug, magla je krug, život je krug, organizam je krug, društvo je krug.

Pa i um, i mašta čovečja, uvek neuvereni, uvek nezadovoljni, uvek ustremljeni napred na stazi novih istina i sloboda, i njih savlada jednoga dana sanjivo iskušenje središta, da još jedared okrenu lice putevima koje su ostavili i prošli. Jednoga sedog, ostarelog i predgrobnog dana učini im se očajno i teško da sačekaju smrt daleko od cilja, na kakvom usamljenom, hladnom, snegom zavejanom mestu, gde oko pobodenih barjaka nauke i lepote urliču hijene i vuci i prolaze vetri i oblaci.

I um i mašta okreću svoje oči od budućnosti i traže svoje stare stope, i kad dođe vreme da čoveku oteža glava, pogrbe se leđa i stanu u zemlju propadati noge, nekadašnji revolucionari u njemu odavno već trunu u okruglim kavezima staračke ironije i rezignacije.

Ima još jedan krug, još jedan krug koji mi danju dušu steže, a noću me iz sna budi. Krug koji će zarobiti čežnju moje čežnje, slobodu moje slobode!

Ti si to, ti slobodni putniče iz slobodnih neznanih zemalja i dalekih prošlih i budućih vremena, ti koji stoleća kriješ u očima i gradove nosiš u srcu!

I u tebi truli i gnjili jedno zdravo mesto, i sprema se gnezdo crnoj tački što će zarobiti lepi haos i beskonačnost tvoga bića.

A u tebi je, još doskora, živela jedna slobodna i divna repatica puna naglosti i čudi, i jurila po beskraju bez osovina, žiža i središta. U tebi je bio jedan silni talas, večiti talas od sudara onog što je bilo i onog što će biti. Ti si bio jedno nemirno pro-ročko osećanje vremena, i jedna nestalna energija, sastavljena iz volje i bola, iz velikog smeja i velikog plača.

Sav nepripitomljen, i sav neharmoničan, nisi priznavao svest koja sa jednoga mesta i jednakom svetlošću svetli, i nisi priznavao zapt koji sa jednoga mesta i jednim zakonom vlada.

Svest i zapt su robovanje, iz svesti i zapta su došle one crne tačke u skercu *Devete* i *Valdštajn sonati*, crne tačke u Mojsiju i Hristu.

Ti me začuđeno gledaš; i ne znaš šta hoću da kažem.

Ti, Davide, ti veliki pagane s one strane hrišćanstva i kulture, ti, junače i borče nedostižnih meta, ti mahnuti čoveče sa mahnitim čežnjama, zar ti ne vidiš da nije više vedra i svetla beskonačna bela misao što ti je među očima živela! Prošlo je vreme kad su u toj misli drhtale sve nijanse i pustog i smirenog života, kad je u njoj buktala vatra bez dima, i kad se iz nje širila zaraza od koje su skapavala središta i žiže.

Pre toga, pre toga sam beležila svaki dan drugu simfoniju tvojih crta i oblika i drugu simfoniju tvojih želja i ciljeva. i jednako te gledala kako živiš u većitoj čežnji stvaranja, i u većitom blaženstvu promene, i u većitom trijumfu slobode i ispunjavanja.

Časom si bio istok a časom zapad, časom si bio udaranje srca a časom motiv smrti. Pa onda si bio vetar koji je sve tice i oblake terao na jug, a zatim si bio bura koja je sva drveta povijala na sever.

I nikad se nisi osvrtao za onim što je prošlo, i nisi dizao ono što si oborio, i nisi oblačio haljine koje si skinuo, da ne bi opet postao što si bio.

A sad ti je teško da budeš izgubljen i zalutao, i da odeš pa da se više ne vratiš. Teško ti je da budeš ničiji i sam, da živom energijom obaraš hipnotisanu i zblenutu energiju čućanja u sredini, da budeš nesvesno huktanje unapred i divlje bežanje od vraćanja i ponavljanja.

Jedno tužno veče mi je u pameti. Sedeli smo pored otvorenih prozora i gledali u vedar prostor i daljinu. U nama su živeli samo nervi i slutnje, i pritiskivala nas je neka opšta slutnja i beskrvnost, i čudno nam je bilo kako se ruže još crvene.

Mrtve su bile na policama moje knjige i svesno i u bolovima je venulo cveće, koje inače ne sluti smrt i bez straha i otpora umire.

Pokušavali smo da razgovaramo, ali je ono glavno uvek zapadalo među reči, i mi smo najzad začutili. Slušali smo kako konjska kopita zveče po kaldrmi u okrugloj melodiji, i gledali kako golubovi kruže oko golubinjaka i dimnjaka, i kako psi trče u krugu za svojom senkom na mesečini.

Ti si prvi prekinuo tišinu, ali si govorio na neki nov i neobičan način. Neke opreznosti je bilo u tvojim rečma, neke poslušnosti u tvojim gestovima, nekog stišavanja u tvojoj žeđi, nekog opadanja u tvojoj mržnji. Nešto te je zgazilo i steglo i davilo u tebi prkos tvoje krvi.

Te večeri ja sam mnogo razumela i mnogo izgubila.

Tebe je jednoga dana iznenadio laskavi šum, i ti si razabrao da je to množina ljudi koja ide za tobom i peva pesmu tvojih misli. I tada si prvi put zastao, i prvi put si zapovedio svome ćutanju da govori, i prvi put si pozeleo da se vratiš i budeš tamo gde si bio.

I od toga doba sve češće zastaješ na jednom istom mestu jer ti se dopada da svetliš, i od toga doba se steže krug oko tebe jer si pozeleo da te ljudi vole.

Zatvorio si u krug bunu svog života i belu misao među očima, i veruješ u krug sreće u krugu.

Ne voliš više razobimljenost i skok u pomrčinu, vraćaš se jer hoćeš da si među ljudma, i nad dubinom svoga ćutanja dižeš most od reči.

Zar ne vidiš da si razdrljio svoju svetinju i pustio da se oko nje skupi krug budala i zločinaca...

Suv i nezanimljiv i mali je sada zadatak za koji život hoćeš da dadeš, i neodređeno je ono što na plećima nosiš, i tvoja borba je kao bitka leptira koji opijen pada u krug svojih mrtvih drugova, u čijem središtu je otrov banalne georgine.

1912, *Srpski književni glasnik*, zbirka *Saputnici* (1913)